

“บ่าจั่วคอ”: เทพเจ้าแห่งเงินตรายุคหลัง “โต๋ยเคมย” เวียดนาม

ศิลปกิจ ตันตันตุก

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

เดิมที “บ่าจั่วคอ” (Bà Chúa Kho) คือเทพเจ้าประจำหมู่บ้านโก๋เหม้ ตำบลหวู่หนิง อำเภอเมือง จังหวัดบักนิง ซึ่งมีเพียงคนในหมู่บ้านให้การเคารพบูชาเท่านั้น แต่ภายหลังที่เวียดนามเปิดประเทศ และผนวกตัวเองเข้ากับระบบทุนนิยมโลกนับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ทำให้มีผู้คนจากภายนอกหมู่บ้าน เดินทางไปยังศาลเจ้า “บ่าจั่วคอ” เพื่อ “ยืมเงินทุน” (vay vốn) หรือ “ขอเงินขวัญถุง” (xin lộc roi lộc vãi) กันเป็นจำนวนมาก เพราะเชื่อว่า “เงิน” ของ “บ่าจั่วคอ” มีพลังอำนาจที่จะทำให้ “เงิน” ของตนเองเพิ่มพูนขึ้นได้

บทความนี้ ตั้งคำถามว่า ปรากฏการณ์ “บ่าจั่วคอ” ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในสังคมเวียดนามอย่างไร? โดยนำเสนอว่า การปรากฏตัวของการบูชา “บ่าจั่วคอ” ในฐานะเทพเจ้าแห่งการเพิ่มพูนเงินทองในสังคมเวียดนามนั้น เป็นผลมาจากการสร้างความหมายใหม่ให้กับ “บ่าจั่วคอ” ของคนนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะคนเมือง ซึ่งแตกต่างจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเวียดนาม จากระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดหรือทุนนิยม ซึ่ง “เงินตรา” กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุขของชีวิต ดังนั้นคนเมืองจึงหันมาพึ่งพาเจ้าแม่ “บ่าจั่วคอ” เพื่อช่วยให้ตนเองเข้าถึงทรัพยากร (เงินตราและความร่ำรวย) ที่มีอยู่อย่างจำกัดและต้องแข่งขันกันสูงในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดหรือทุนนิยมโลก

คำสำคัญ: “บ่าจั่วคอ” การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจแบบตลาด เวียดนาม

Lady of Treasury: The “financial goddess” in post “Đổi Mới” Vietnam

Silapakit Teekantikun
Faculty of Humanities and Social Science,
Khon Kaen University

Abstract

Originally the Lady of Treasury (Bà Chúa Kho), the goddess of “Co Me” village in Bac Ninh province (North of Vietnam), was only worshipped by local people. After Vietnam has opened and integrated the country into global capitalism since the late 1980s, there are many people outside the village go to the shrine to “loan funds” (vay vốn), or to ask the “spirit money” (xin lộc rơi lộc vãi). They believe that with the power the Lady of the Treasury’s money will make their “money” growth.

This article argues that the emergence of the Lady of the Treasury as a goddess of financial growth in Vietnam has been the result of an economic structure change, from a centrally planned economy to a market economy, that has impact on people especially urban people. “Money” has become an important factor for their well-being of life. Therefore, people visit Lady of the Treasury shrine to ask for her help to access the limited resources (money and wealth) that they must compete in a market economy.

Keywords: The Lady of Treasury, economic structure change, market economy, Vietnam

บทนำ

นับจากเวียดนามเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาสู่ระบอบสังคมนิยม¹ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1954 เป็นต้นมา ส่งผลให้กิจกรรมและชีวิตทางศาสนาความเชื่อของผู้คนเวียดนามเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากเดิมที่เคยมีอิสระในการนับถือและปฏิบัติในทางตรงกันข้ามปรากฏว่ารัฐได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจำกัดและควบคุมอย่างเข้มงวด ในบางกิจกรรมความเชื่อถูกรัฐสั่งห้ามปฏิบัติ เป็นต้นว่า การทรงเจ้าเข้าผี การดูดวงหรือโชคชะตาราசி การเซ่นไหว้บูชาเทพเจ้าตามศาลเจ้าต่างๆ อย่างไรก็ตาม แม้รัฐพยายามเบียดขับความเชื่อและวิถีปฏิบัติทางศาสนาต่าง ๆ เหล่านี้ของประชาชนเพื่อให้หายไปจากสังคม แต่ในความเป็นจริงประชาชนได้มีการต่อรองและพยายามสืบทอดการปฏิบัติกิจกรรมความเชื่อในลักษณะ “หลบซ่อนอยู่หลังจาก” มาอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม หลังจากรัฐตัดสินใจดำเนินนโยบาย “เปลี่ยนแปลงใหม่” หรือที่รู้จักกันในชื่อนโยบาย “โด่ยเหมย” (Đổi Mới) ในปี ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จากเดิมที่เป็นระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่มีการชี้นำจากส่วนกลาง ไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่มุ่งเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้น รวมทั้งการเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจของประเทศให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก จากการดำเนินนโยบายดังกล่าว ไม่เพียงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังสร้างการเปลี่ยนแปลงในวิถีทางทางศาสนาความเชื่อของประชาชนอีกด้วย กล่าวคือรัฐลดความเข้มงวดในการควบคุมกิจกรรมทางศาสนาความเชื่อลงอย่างมาก ทำให้ประชาชนสามารถกลับมาปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาความเชื่อต่างๆ อย่างเปิดเผยโดยไม่ต้องหลบซ่อนอย่างอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมของการเดินทางไปไหว้เจ้าตามศาลเจ้าต่างๆ ที่มีอยู่ทั่วไปในเวียดนาม

¹ หลังจากพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้รับชัยชนะเหนือเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสที่สมรภูมิม “เดียนเบียนฟู” ในปี ค.ศ. 1954 จึงนำไปสู่การทำข้อตกลงระหว่างกันหรือเรียกว่า “ข้อตกลงเจนีวา” จากข้อตกลงดังกล่าวทำให้เวียดนามถูกแบ่งออกเป็นเวียดนามเหนือและใต้ โดยเวียดนามเหนือปกครองด้วยระบอบสังคมนิยม ส่วนเวียดนามใต้ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ต่อมาในปี ค.ศ. 1975 กองทัพเวียดนามเหนือสามารถบุกยึดเวียดนามใต้ได้ ทำให้เวียดนามกลับมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวภายใต้การปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมมาจนปัจจุบัน

สำหรับการเดินทางไปไหว้พระไหว้เจ้าหรือแสวงบุญ (Đi lễ) ตามวัดวาอารามหรือศาลเจ้าต่าง ๆ ในช่วงวันขึ้นปีใหม่ตามจันทรคติแบบเวียดนามนั้น ถือเป็นกิจกรรมที่คนเวียดนามส่วนใหญ่ให้ความสำคัญและยึดถือปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปี ซึ่งสัมพันธ์กับพื้นฐานความเชื่อในเรื่อง “ความโชคดีโชคร้าย” กล่าวคือหากประสบกับความโชคดีในช่วงต้นปี ชีวิตก็จะประสบกับความโชคดีไปตลอดทั้งปี ในทางกลับกัน หากประสบกับความโชคร้ายในช่วงต้นปี ชีวิตก็จะพบกับความโชคร้ายไปตลอดทั้งปีเช่นเดียวกัน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้คนเวียดนามนิยมเดินทางไปขอพรหรือบนบานจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในช่วงปีใหม่

ศาลเจ้า “บ่าจั่วคอ” ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านโก่เหม้ ตำบลหู้นึ่ง อำเภอเมืองจังหวัดบักนิง (ห่างจากท่าโหน่ย์ขึ้นไปทางเหนือประมาณ 30 กิโลเมตร และห่างจากสถานีรถไฟเก่า ประมาณ 1 กิโลเมตร) คือศาลเจ้าอีกแห่งหนึ่งที่คนเวียดนามนิยมเดินทางไปบูชาและบนบานกันเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ดังการรายงานของหนังสือพิมพ์ออนไลน์ของเวียดนามความว่า “เมื่อช่วงปีใหม่ที่ผ่านมามีผู้คนพากันไปเซ่นไหว้ “บ่าจั่วคอ” ในแต่ละวันกว่าหลายพันคน ยิ่งในช่วงเวลาที่ตรงกับเทศกาลเซ่นไหว้ “บ่าจั่วคอ” ประจำปีของศาลเจ้า จะมีผู้คนเดินทางไปกันเป็นจำนวนมากไม่ต่ำกว่า 10,000 คนในแต่ละวัน ซึ่งทางเดินขึ้นศาลเจ้าที่ไม่กว้างนัก ชำมีร้านค้าตั้งเรียงรายเต็มสองข้างทางทำให้แน่นขนัดไปด้วยผู้คนที่ต้องเดินเบียดเสียดกันแทบไม่มีอากาศหายใจ กว่าจะขึ้นไปถึงตัวศาลเจ้าได้ก็ทุลทุผลเต็มที อีกทั้งไม่มีที่วางเหลือพอให้วางภาตเครื่องเช่นบริเวณด้านหน้าแท่นบูชาหลัก จึงจำเป็นต้องวางบริเวณลานปูนหน้าศาลเจ้าแทน” (Hoang Quan-Duy Minh, 2023)

บทความวิชาการชิ้นนี้เขียนขึ้นจากประสบการณ์การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้เขียน ซึ่งมีโอกาสติดตามเพื่อนคนเวียดนามไปที่ศาลเจ้า “บ่าจั่วคอ” จังหวัดบักนิงในหลายครั้งหลายหนตลอดช่วงเวลากว่า 10 ปีที่ผ่านมา ทำให้ได้เรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และเกิดคำถามขึ้นหลายประการ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงปรากฏการณ์ “บ่าจั่วคอ” เข้ากับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเวียดนาม ดังนั้นเนื้อหาที่ปรากฏในบทความนี้ ผู้เขียนจึงพยายามวิเคราะห์ให้เห็นว่าการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเข้มข้นนี้เอง ส่งผลให้ผู้คนเวียดนามต้องเสาะแสวงหา “ตัวช่วย”

เพื่อให้ตัวเองสามารถอยู่รอดในสนามการแข่งขัน (อย่างดุเดือด) ทางธุรกิจ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ “ปาจั้วคอ”

ภาพผู้คนหน้าซุ้มประตูทางเข้าศาลเจ้า “ปาจั้วคอ”
ที่มา : หนังสือพิมพ์ออนไลน์ Kinh tế đô thị (ภาษาเวียดนาม)

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเวียดนาม

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของเวียดนามมีการปรับเปลี่ยนอย่างมีนัยสำคัญใน 2 ช่วงเวลาด้วยกัน กล่าวคือ (1) ช่วงเวลาของการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ หรือกล่าวได้ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลาง ซึ่งเริ่มใช้ในภาคเหนือมาตั้งแต่ปี 1954 และนำมาใช้ในภาคใต้ตั้งแต่ปี 1975 (2) ช่วงเวลาของการดำเนินนโยบายที่เรียกว่า “โด่ยเหมย” (การเปลี่ยนแปลงใหม่) คือช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์มาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Market economy) หรือเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 1986

นโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 1954 ภายหลังจากได้รับชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสที่สมรภูมิตั้งที่เมืองเตียนเบียนฟู ช่วงเวลาดังกล่าวรัฐและพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้ดำเนินการปรับเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเอกชน ให้กลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่ผูกขาดและควบคุมโดยรัฐ เริ่มตั้งแต่การถือครองปัจจัยการผลิต การวางแผนการผลิต ไปจนกระทั่งการแจกจ่ายผลผลิต นอกจากนี้ยังมีการนำระบบสหกรณ์หรือนารวมมาปรับใช้กับหลายพื้นที่ทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง เช่น สหกรณ์การเกษตรสำหรับชาวนาในชนบท สหกรณ์หัตถอุตสาหกรรม¹ สำหรับช่างฝีมือที่กระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ สหกรณ์ค้าขายสำหรับผู้คนที่มัวอาชีพค้าขาย อีกทั้งมีการนำระบบ “คูปอง” และระบบ “ปันส่วน” มาใช้ในการเข้าถึงสินค้าอุปโภคบริโภค (Silapakit Teekantikun, 2014, pp. 100-106)

ส่วนนโยบาย “โดยเหมย” หรือการนำเอาระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมาใช้ในปี 1986 นั้น เป็นผลมาจากความล้มเหลวของโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมเดิม ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับเวียดนามเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์การล่มสลายของระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ที่เกิดขึ้นกับประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นประเทศสหภาพโซเวียต (ตัวแบบของเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม) ประเทศในยุโรปตะวันออก เช่น โรมาเนีย ฮังการี รวมทั้งประเทศในเอเชีย เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ความล้มเหลวดังกล่าวเกิดจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ (1) อำนาจจัดสรรทรัพยากรผ่านโครงสร้างรัฐราชการ ที่เน้นเพียงการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามที่ศูนย์กลางอำนาจ (พรรคคอมมิวนิสต์) กำหนดมากกว่าการดำเนินการเพิ่มพูนผลผลิตให้เพียงพอต่อการบริโภค (2) เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยความขาดแคลน เนื่องจากปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ ดังนั้นรัฐต้องส่งวัตถุดิบมาให้โรงงานทำการผลิตตามเป้าหมาย แต่ในห่วงโซ่ของการผลิต รัฐมักส่งวัตถุดิบมาจำกัด อีกทั้งโรงงานมีการกักตุน ทำให้สินค้าที่ผลิตออกมาไม่มีคุณภาพและไม่เพียงพอ ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคอย่างต่อเนื่องตลอดมา (Vipas Prachyaporn, 2015, pp. 36-40)

¹ เป็นการปรับเปลี่ยนหมู่บ้านอาชีพดั้งเดิม เช่น หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา หมู่บ้านทอผ้า หมู่บ้านแกะสลัก ฯลฯ โดยให้ช่างฝีมือทุกคนมาอยู่ภายใต้ระบบการจัดการในรูปแบบสหกรณ์

การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากสังคมนิยมมาสู่เศรษฐกิจแบบตลาดของเวียดนาม แม้จะได้รับการปฏิบัติแบบค่อยเป็นค่อยไปก็ตาม แต่ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตทางเศรษฐกิจของผู้คนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองต่าง ๆ เพราะเดิมทีชีวิตสมาชิกในครอบครัวอาศัยอยู่ได้เพราะระบบอุปถัมภ์และระบบการปันส่วน ดังนั้นเมื่อรัฐยกเลิกระบบดังกล่าว ก่อให้เกิดการตื่นตระหนกทางเศรษฐกิจของผู้คนจำนวนมากในเวลาต่อมา การค้าขายแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้นว่า การนั่งขายน้ำชาหรือบุหรี่ปนทางเท้า การซื้อผักหัวตลาดเพื่อไปขายเอากำไรนิดหน่อยท้ายตลาด การให้บริการเติมลมจักรยาน ไปจนกระทั่งการขายสินค้าที่ลักลอบนำเข้ามาจากชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน กลายเป็นกลยุทธ์เบื้องต้นของการเอาตัวรอด เมื่อเศรษฐกิจแบบตลาดขยายตัวมากขึ้น การแข่งขันและความไม่แน่นอนทางการค้าขายก็มีมากขึ้นตามไปด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้คนต้องหันกลับไปพึ่งพาสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในสังคมวัฒนธรรมเวียดนาม

หมู่บ้านโก๋เหม้ ตำบลหวิญ อำเภอเมือง จังหวัดบักนิง

หมู่บ้าน “โก๋เหม้” (Cố Mễ) หรือ “โกเหม้” (Cò Mễ) ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดบักนิง (tỉnh Bắc Ninh) หากพิจารณาตามตำนาน “บ่าจ้วค” สามารถย้อนโยงความเก่าแก่ของหมู่บ้านไปจนถึงสมัยราชวงศ์หลีช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11-13 แต่หากพิจารณาจากหลักฐานการสร้างวัด (Chùa) ศาลประจำหมู่บ้าน (Đình) และป้ายหินสลักชื่อคนในหมู่บ้านที่สอบจอหงวนได้ สามารถย้อนโยงไปได้เพียงสมัยราชวงศ์เลช่วงศตวรรษที่ 15 เท่านั้น (People’s Committee of Vu Ninh ward, 2019) โดยตั้งอยู่ริมแม่น้ำ “เก๋า” (sông Cầu) ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำแดง (sông Hồng) นอกจากนี้ยังตั้งอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟ “ถิเก๋า” สายท่าโหน่ย-หล่างเซิน (Hà Nội-Lạng Sơn) เส้นทางการค้าขายแดนจีน-เวียดนามเพียง 1 กิโลเมตร อีกทั้งตั้งอยู่ห่างจากศูนย์กลางจังหวัดบักนิงเพียง 4 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองท่าโหน่ยประมาณ 30 กิโลเมตร ดังนั้นจึงเป็นหมู่บ้านที่คนภายนอกสามารถเดินทางเข้าถึงได้ไม่ยากนัก

ที่ตั้งหมู่บ้านโก่เหม่ จังหวัดบักนิง
ที่มา : ปรับปรุงจาก googlemap

ด้วยสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอยู่ในเขตที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ดังนั้นในอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านจึงทำมาหากินด้วยการทำนาเป็นอาชีพหลัก หลังจากเวียดนาม (เหนือ) เปลี่ยนมาปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมตั้งแต่ปี 1954 เป็นต้นมา รูปแบบการทำนาที่เคยเป็นแบบเอกชนได้เปลี่ยนเป็นการทำนาในรูปแบบ “นารวม” ภายใต้ระบบสหกรณ์การเกษตร “หวิ่ญ” ซึ่งบริหารงานโดยเจ้าหน้าที่รัฐระดับตำบล ส่วนชาวบ้านในหมู่บ้านโก่เหม่ทำหน้าที่เพียงแค่เข้าร่วมใช้แรงงาน และได้รับส่วนแบ่งเป็นข้าวเปลือกตามจำนวนวันที่ลงแรงไป ต่อมาเมื่อรัฐเห็นว่าการผลิตด้วยระบบดังกล่าวไร้ประสิทธิภาพ จึงหันมาดำเนินนโยบาย “โต่ยเหมย” ในปี 1986 ที่เน้นระบบเศรษฐกิจแบบตลาด สหกรณ์ฯ จึงจัดสรรที่นาคืนให้ชาวบ้านเพื่อกลับไปสู่ระบบการผลิตแบบเอกชนอีกครั้ง แต่ด้วยจำนวนที่นาที่แต่ละครอบครัวได้รับจัดสรรมีน้อยเกินไป ทำให้สมาชิกของครอบครัวบางส่วนต้องอพยพเข้าไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ต่าง ๆ อย่างไรก็ตามปัจจุบันจังหวัดบักนิงได้รับการส่งเสริมให้ดำเนินการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นหลายแห่ง ดังนั้นคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ในหมู่บ้านจึงมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น

หมู่บ้านแห่งนี้ประกอบขึ้นจาก 3 คຸ່ມหลัก คือ คຸ່ມวัด (xóm chùa) คຸ່มศาลเจ้า (xóm đình) และคຸ່มนอก (xóm ngoài) ก่อนปี 1947 ขึ้นกับตำบล “กิ่งปัก” (Xã Kinh Bắc) อำเภอหัวอ่า (huyện Võ Giàng) จังหวัดปักกิ่ง จากนั้นในปี 1947 จึงย้ายมาขึ้นกับตำบล “หัวนิง” อำเภอเมือง จังหวัดปักกิ่ง ซึ่งเป็นตำบลที่ได้รับจัดตั้งขึ้นใหม่ ต่อมาในปี 1962 ย้ายไปขึ้นกับจังหวัด “ห้าปัก” ตามมติการรวมจังหวัดปักกิ่งกับปักชางเข้าด้วยกันของสภานิติบัญญัติ ก่อนย้ายกลับมาขึ้นกับจังหวัดปักกิ่งอีกครั้งในปี 1996 ตามมติการแยกจังหวัดของสภาฯ ปัจจุบันกลายมาเป็นชุมชนเมือง (khu phố) แห่งหนึ่งของแขวง “หัวนิง” เทศบาลเมืองปักกิ่ง จังหวัดปักกิ่ง

ส่วนใหญ่คนภายนอกมักรู้จักหมู่บ้านแห่งนี้เพราะชื่อเสียงของ “ป่าจั่วคอ” และศาลเจ้า “ป่าจั่วคอ” แต่จริงๆ แล้วชุมชนยังมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประเภทอื่นอีกด้วย โดยเฉพาะวัด “โกเหม” หรือ “เกวฮวดี้” (Quế Hoa Tự) ที่สร้างมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 และศาลเจ้า “โกเหม” (Đình Cô mễ) ศาลประจำหมู่บ้านที่บูชาเทพ “ตามซาง” (อดีตแม่ทัพสมัยศตวรรษที่ 16) ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์เลปี 1681 ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนจากกระทรวงวัฒนธรรมในปี 1989 ยกให้เป็น “มรดกทางสถาปัตยกรรม-ศิลปะระดับชาติ” (Di tích kiến trúc nghệ thuật cấp Quốc gia) ดังนั้นเทศกาลของหมู่บ้านไม่ได้มีแค่เทศกาลของ “ป่าจั่วคอ” เท่านั้น แต่ยังมีเทศกาลของวัดและศาลเจ้าประจำหมู่บ้านอีกด้วย โดยกำหนดการจัดงานแตกต่างกันไป คือ เทศกาลศาลเจ้า “ป่าจั่วคอ” จัดขึ้นระหว่างเดือนสุดท้ายของปีถึงเดือนที่ 2 ของปีใหม่ตามปฏิทินจันทรคติรวมระยะเวลา 3 เดือน ส่วนเทศกาลของวัดจัดขึ้นในวันที่ 15 ของเดือนแรกของปี และเทศกาลศาลเจ้าประจำหมู่บ้านจัดขึ้นในวันที่ 10 เดือน 8 ตามปฏิทินจันทรคติ (People’s Committee of Vu Ninh ward, 2019)

ผู้คนถือเครื่องเซ่นไหว้สำหรับขอพร/บนบานต่อ “บ่าจั่วคอ”
ที่มา : หนังสือพิมพ์ออนไลน์ Kinh tế đô thị (ภาษาเวียดนาม)

“บ่าจั่วคอ” คือใคร?

การบูชา “บ่าจั่วคอ” ไม่ได้มีเฉพาะที่หมู่บ้านโก่เหม้เท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายหมู่บ้านในจังหวัดบักนิง เป็นต้นว่า หมู่บ้านเตียนหลากเทื่อง ตำบลเตียนเซิน อำเภอเหวียดเอียน หมู่บ้านกว่าก่ามและหมู่บ้านเทื่องด่ง อำเภอเอียนฟอง นอกจากนี้ “บ่าจั่วคอ” ยังได้รับการบูชาในที่อื่น ๆ อีก เช่นที่ศาลเจ้าประจำชุมชนสว่างหวิ้อ ในเมืองท่าโหน่ย อย่างไรก็ตาม เรื่องเล่าของ “บ่าจั่วคอ” ในที่ต่างๆ ได้รับการผูกโยงกับประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์เจิ้น (ค.ศ. 1226-1400) เป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นเรื่องราวของ “บ่าจั่วคอ” ประจำหมู่บ้านโก่เหม้ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ราชวงศ์หลี (ค.ศ. 1010-1225)

เจิ้นดิ่งเลวียด (Trần Đình Luyện) ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมและการสื่อสารประจำจังหวัดบักนิงนำเสนอว่า จากการสืบค้นเอกสารโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หลี-เจิ้น (ค.ศ. 1010-1400) ที่ชื่อ “เวียดเตียนอุลิ่ง” (Việt Diên U Linh) และ “หลิงนามจิกกว่าย” (Linh Nam Chích Quái) ซึ่งเป็นพงศาวดารที่ใช้สำหรับบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเทพเจ้า ตำนาน และนิทานของเวียดนาม แต่ก็ไม่พบว่าเรื่องราวของ

เทพเจ้า “ป่าจั่วคอ” และศาลเจ้าโก่เหม้ได้รับการบันทึกไว้ในพงศาวดารเล่มดังกล่าว จะมีก็แต่เรื่องราวของ “ป่าจั่วคอ” ที่เป็นเรื่องราวของชาวบ้านในจังหวัดปักกิ่งเท่านั้น ซึ่งรายละเอียดของเรื่องเล่าก็แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ เป็นต้นว่า ที่หมู่บ้าน “กว่าก่าม” (Quà Cầm) ตำบลฮว่าลอง อำเภอเอียนฟอง ชาวบ้านเล่าว่า “ป่าจั่วคอ” เป็นพระราชธิดาของกษัตริย์เจิ่นแองตง (Trần Anh Tông) ที่เกิดกับนาง “ดีกั้วบ่า” (Đức Vua Bà) หรือองค์หญิง “ห้าซาง” ซึ่งได้รับบัญชาจากเสด็จแม่ให้มาดูแลคลังเสบียงที่หมู่บ้านโก่เหม้ ส่วนที่หมู่บ้านเทื่องตง ตำบลหวานอาน อำเภอเอียนฟอง ชาวบ้านเล่าว่า “ป่าจั่วคอ” เป็นลูกสาวของครอบครัวที่มีอาชีพปั้นหม้อ ด้วยเป็นคนหน้าตาดีพร้อมมีกริยาวาจางที่เรียบร้อย จึงได้รับเลือกให้เป็นสนมของกษัตริย์ และมักเดินทางกลับมาเยี่ยมพ่อแม่อยู่เป็นประจำ หลังจากสิ้นชีวิตลงก็ได้รับการฝังไว้ที่บ้านเกิด ต่อมาชาวบ้านจึงยกศาลขึ้นบูชา และแถบ “ดั่งบ่าง” ซึ่งถือเป็นบ้านเกิดของต้นตระกูลกษัตริย์ราชวงศ์หลี (ค.ศ. 1010-1225) ก็มีเรื่องเล่าว่า “ป่าจั่วคอ” มีชื่อจริงว่า “หลืออานกั๊ก” ซึ่งเป็นพระราชธิดาลำดับที่หกของกษัตริย์หลีแองตง (Lý Thánh Tông) ซึ่งได้รับคำบัญชาจากพระราชบิดาให้มาเฝ้าดูแลคลังเสบียงทหารของราชสำนักที่ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านโก่เหม้ และสละชีวิตอย่างกล้าหาญในการปกป้องคลังเสบียงจากกองทัพของจีน ที่ยกกองทัพลงมารุกรานเวียดนามในสมัยนั้น

สรุปได้ว่า “ป่าจั่วคอ” ไม่ใช่บุคคลที่มีตัวตนจริงหรือได้รับการบันทึกในเอกสารประวัติศาสตร์ แต่เป็นเพียงบุคคลที่ได้รับการเล่าขานกันอยู่ในหมู่ชาวบ้านเท่านั้น และเหตุผลที่ชาวบ้านให้การเคารพสักการะก็เพราะว่า “ป่าจั่วคอ” เป็นผู้หญิงที่มีหน้าตาดีกริยาวาจางเรียบร้อย เก่ง มีคุณงามความดีในการช่วยชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่ตั้งบ้านเรือนแถบพื้นที่หมู่บ้าน “กว่าก่าม” “โก่เหม้” “เทื่องตง” ซึ่งเป็นบริเวณที่มีแม่น้ำ 3 สาย ประกอบด้วยแม่น้ำ “เก่า” “หู่เฮวียด” และ “เตียวเตื่อง” ไหลมาบรรจบกัน และช่วยเหลือชาวบ้านในการบุกเบิกที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก อีกทั้งยังสอนชาวบ้านให้รู้จักทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดี ต่อมา “ป่าจั่วคอ” ได้เป็นพระมเหสี และได้ช่วยเหลือกษัตริย์ในการเฝ้าดูแลคลังเสบียง และสละชีพอย่างกล้าหาญในการปกป้องคลังเสบียงของบ้านเมือง กษัตริย์และชาวบ้านระลึกถึงจึงได้ยกศาลเจ้าขึ้นบูชาที่หมู่บ้านโก่เหม้ ซึ่งถือเป็นสถานที่ที่ “ป่าจั่วคอ” จบชีวิตลง (Tran Dinh Luyen, 2004, pp. 161-163)

ส่วนศาสตราจารย์ทางคติชนวิทยาที่ชื่อโง่ดึกถิง (Ngô Đức Thịnh) นำเสนอว่า “บ่าจั่วคอ” น่าจะมีที่มาจากแม่โพสพ (mẹ lúa) เพราะมีข้อมูลบันทึกไว้ราว 50-60 ปีก่อนหน้านี้ว่า ชาวบ้านแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำแดงมีการบูชาขวัญข้าว (thờ hồn lúa) กันอย่างแพร่หลาย ทำให้เกิดพิธีที่เกี่ยวข้องตามมา เป็นต้นว่า พิธีแห่แห่นต้นกล้า พิธีแห่แห่นพญาข้าว พิธีบูชาเปลือกข้าว พิธีบูชาขวัญข้าวหรือเรียกขวัญข้าว ฯลฯ ซึ่งเป็นความเชื่อที่คล้ายคลึงกันกับอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ทำการเพาะปลูกข้าว เช่น ไทย ลาว เขมร ฯลฯ แต่ต่างกันตรงที่ “ขวัญข้าว” ของเวียดนามเป็นผู้ชาย ส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นผู้หญิง เหตุผลก็เนื่องจากว่า เวียดนามรับอิทธิพลระบบผู้ชายเป็นใหญ่จากจีน ทำให้ผู้หญิงถูกกีดกันออกจากกิจกรรมทางศาสนาความเชื่อของชุมชน นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่ว่า เดิมที “บ่าจั่วคอ” นั้นเป็นหญิงชาวบ้านที่มีรูปร่างหน้าตาที่สวยงาม กริยามารยาทดี เก่งในการเพาะปลูก โดยใช้ชีวิตอยู่แถวริมแม่น้ำ “เก๋า” (sông Cầu) ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ตอนแรกชาวบ้านไม่รู้จะปลูกพืชอะไรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ แต่หลังจากที่นางได้ใช้ไม้ปักลงในดินก็ปรากฏว่ามีต้นข้าวงอกขึ้นมา และออกรวงเป็นข้าวเปลือกมากมาย จนชาวบ้านต้องสร้างยุ้งฉางขึ้นเก็บรักษา ต่อมาชาวบ้านจึงยกย่องบูชานางให้เป็น “บ่าจั่วคอ” หรือ “เทพเจ้ายุ้งฉาง” ส่วนสาเหตุที่เรื่องเล่าของ “บ่าจั่วคอ” ถูกสร้างให้ไปสัมพันธ์กับกษัตริย์ในราชวงศ์หลี เนื่องจากต้นตระกูลของราชวงศ์หลีอยู่ที่จังหวัดบักนิงนั่นเอง นอกจากนี้ องค์ประกอบที่สำคัญของเรื่องเล่าพื้นบ้านเวียดนามที่ทรงคุณค่ามักเป็นเรื่องราวที่ต้องผูกโยงตัวละครเข้ากับความรักชาติ การต่อสู้กับศัตรูผู้รุกรานและการสละชีพเพื่อชาติ (Ngo Duc Thinh, 2004, pp. 150-152)

ภาพการขอพร/บนบานภายในศาลเจ้า

ที่มา : หนังสือพิมพ์ออนไลน์ vietnamnet.vn (ภาษาเวียดนาม)

“บ่าจ้วค้อ” : เทพเจ้าแห่งเงินตราของคนนอกหมู่บ้าน

ในอดีต ศาลเจ้า “บ่าจ้วค้อ” มีคนทรงเจ้าชั้นครูที่ชื่อ “ตงชวน” เป็นผู้ครอบครองดูแล ดังนั้นกิจกรรมของศาลเจ้าจึงเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการทรงเจ้าเป็นหลัก ต่อมา กลุ่มคนทรงได้ละทิ้งศาลเจ้าและเดินทางออกจากหมู่บ้านอย่างไม่ทราบสาเหตุ โดยปล่อยให้ชายชื่อ “บอ” ซึ่งเป็นลูกศิษย์รับผิดชอบดูแลรักษาศาลเจ้าแทน ต่อมาได้มีชาวบ้านเดินทางไปศาลเจ้าเพื่อขอพรจาก “บ่าจ้วค้อ” ในฐานะเทพเจ้าแห่งการค้ำครอง (thần bảo hộ) จนกระทั่งราวทศวรรษที่ 1990s เป็นต้นมา ได้เกิดปรากฏการณ์การเดินทางไปศาลเจ้า “บ่าจ้วค้อ” เพื่อขอยืมเงินทุน (vay vốn) จากคนนอกหมู่บ้าน ส่วนหนึ่งมาจากความเข้มงวดของรัฐที่ลดน้อยลง ซึ่งเกิดจากนโยบาย “โดยเหมา” หรือ “การเปลี่ยนใหม่” ในปี ค.ศ. 1986 ที่มีการเปิดประเทศ และมุ่งเน้นการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากการดำเนินการโดยรัฐไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด โดยเปิดโอกาสให้เอกชนสามารถดำเนินการทางเศรษฐกิจได้

คนกลุ่มที่เดินทางไปยังศาลเจ้า “ป่าจั่วค้อ” เพื่อทำการขอยืมเงินทุน (vay vón) ส่วนใหญ่ก็คือกลุ่มคนที่ทำการค้าขายหรือประกอบธุรกิจ เป็นไปได้ว่า ผู้ค้ารายเล็กรายน้อยที่ใช้นนหลวงหมายเลข 1A เป็นเส้นทางล่ำเสียงขนส่งสินค้าจากจีนเข้าสู่เวียดนามคือคนกลุ่มแรก ๆ ที่ทำให้ศาลเจ้า “ป่าจั่วค้อ” กลายมาเป็นที่นิยมในเรื่องการขอยืมเงินทุน เพราะเชื่อกันว่า “ป่าจั่วค้อ” คือผู้ดูแลคลังเงิน เปรียบได้กับการเป็นนายธนาคาร (chủ ngân hàng) ในสมัยปัจจุบัน ส่วนศาลเจ้าเปรียบได้กับธนาคาร และเชื่อว่าหากได้เงินของ “ป่าจั่วค้อ” มาลงทุน จะทำให้ตนเองได้ผลกำไรงามจากการค้าหรือประสบความสำเร็จในการประกอบธุรกิจ ในปัจจุบันไม่ได้มีเพียงกลุ่มผู้ค้ารายเล็กรายน้อยเท่านั้นที่ไปขยืมเงินทุนจาก “ป่าจั่วค้อ” แต่ยังมีเจ้าของบริษัทเอกชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นผู้บริหารรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ โดยสามารถสังเกตเห็นได้จากรถยนต์ประจำตำแหน่งที่ติดป้ายทะเบียนของทางราชการที่จอดอยู่ในลานจอดรถ ซึ่งคนกลุ่มนี้จะเดินทางไปขอยืมเงินในช่วงต้นปี ตามจันทรคติแบบเวียดนาม และต้องกลับไปใช้หนี้ (trả nợ) ตามที่ตนเองบนบานเอาไว้ ดังสำนวน “ต้นปีไปขยืมเงิน ปลายปีไปใช้หนี้” (Đầu năm đi vay tiền, Cuối năm đi trả nợ) ซึ่งกฎเกณฑ์การแลกเปลี่ยนระหว่างคนกับเทพเจ้าดังกล่าวได้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในปัจจุบันไปแล้ว

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่เดินทางไปศาลเจ้า “ป่าจั่วค้อ” เพื่อที่จะขอโชคลาภ (xin lộc) ด้วยเช่นกัน ซึ่งนิยมไปกันในช่วงต้นปี โดยเฉพาะในวันขึ้น 15 ค่ำของเดือนแรกของปี เพราะเชื่อกันว่าการเดินทางสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปีก็ไม่เท่ากับวันขึ้น 15 ค่ำของเดือนแรกของปีเพียงวันเดียว (Đi lễ quanh năm, không bằng ngày rằm tháng giêng) ข้าราชการชั้นผู้น้อยเป็นอีกกลุ่มคนหนึ่งที่นิยมไปขอโชคลาภจาก “ป่าจั่วค้อ” ด้วยเช่นกัน เพราะเชื่อว่า “หากบูชาก็จะพบกับความศักดิ์สิทธิ์ หากปฏิบัติตามข้อห้ามก็จะพบกับความร่ำเย็น” (có thờ có thiêng, có kiêng có lành) “แฉงฟอง” นักเชิดหุ่นประจำโรงหุ่นแห่งชาติในกรุงฮานอยคือผู้ที่ทำให้ผมมีโอกาสเดินทางไปยังศาลเจ้า “ป่าจั่วค้อ” ร่วมกับกลุ่มข้าราชการชั้นผู้น้อยอีกหลายคนของโรงหุ่นแห่งชาติเพื่อไปขอโชคลาภ การเดินทางเริ่มขึ้นหลังวันตรุษเวียดนามไม่นานด้วยรถบัสขนาดเล็กของโรงหุ่นแห่งชาติ รถบัสใช้เวลาวิ่งประมาณ 1 ชั่วโมงก็เดินทางไปถึงที่หมาย จากนั้นทุกคนจึงแยกย้ายกันไปเลือกวันค้าที่ตั้งเรียงรายบริเวณทางขึ้นศาลเจ้า เพื่อขอให้จัดเตรียมถาด

เครื่องเซ่น (mâm lễ) “แองฟอง” ชวนผมให้เดินตามไปยังร้านที่อยู่ลึกเข้าไปในหมู่บ้าน โดยให้เหตุผลว่ามักเป็นร้านที่คิดราคาตรงไปตรงมา ต่างกับร้านที่ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าศาลเจ้า ถัดเครื่องเซ่นที่ “แองฟอง” ขอให้จัดเตรียมประกอบด้วย ไก่ต้ม 1 ตัว หมูยอ 1 จาน แอปเปิ้ล 1 จาน ดอกกุหลาบ 1 ดอก ธูป 1 มัด กระดาษเงินกระดาษทอง 1 มัด ธนบัตรงเต็ก 1 มัด จากนั้น “แองฟอง” จึงยกถาดเครื่องเซ่นเดินขึ้นบันไดตรงไปยังหอบูชา “บ่าจ้วค้อ” ที่ตั้งอยู่บนเชิงเขา เมื่อขึ้นไปถึง “แองฟอง” ก็จัดแจงวางถาดเครื่องเซ่นบริเวณโต๊ะบูชาด้านหน้ารูปเคารพของ “บ่าจ้วค้อ” ก่อนจะจุดธูปขึ้นอธิษฐาน เมื่อรอจนธูปมอดหมดแล้ว “แองฟอง” จึงพนมมือไหว้เพื่อยกถาดเครื่องเซ่นออก และไม่ลืมหยิบธนบัตรใบละ 500 ด่งที่วางอยู่บนโต๊ะบูชามาด้วย “แองฟอง” บอกผมว่า เงินดังกล่าวเป็นเงินขวัญถุง (lộc rơi lộc vãi) จาก “บ่าจ้วค้อ” เพื่อเอากลับไปบูชาจะได้โชคดีตามที่ปรารถนา

ร้านค้าเครื่องเซ่นไหว้ของชาวบ้านที่ตั้งอยู่หน้าศาลเจ้า “บ่าจ้วค้อ”
ที่มา : หนังสือพิมพ์ออนไลน์ vnexpress.net (ภาษาเวียดนาม)

“บ่าจั่วคอก” : เทพเจ้าแห่งเงินตราของคนในหมู่บ้าน

“บ่าจั่วคอก” ไม่ได้เป็นเทพเจ้าแห่งโชคลาภหรือการทำมาค้าขึ้นของคนนอกหมู่บ้านเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นเทพเจ้าแห่งเงินตราของชาวบ้านในหมู่บ้านด้วย เพราะ “บ่าจั่วคอก” ได้ช่วยให้หมู่บ้านและชาวบ้านสามารถ “หาเงิน” ได้จากการเดินทางมาขอโชคลาภของผู้คนจากนอกหมู่บ้านในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการขายสินค้าและบริการ ดังนั้นจึงปรากฏว่าตลอดเส้นทางจากลานจอดรถจนถึงประตูเข้าศาลเจ้ามีร้านค้าตั้งเรียงรายไม่ต่ำกว่า 100 ร้าน สินค้าที่วางขายส่วนใหญ่เป็นเครื่องเช่น เช่น ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง กระจาดเงิน กระจาดทอง ทองแท่ง ธนบัตรกงเต็ก ฯลฯ แม้รัฐจะออกกฎระเบียบห้ามผลิตขาย และใช้สินค้าเหล่านี้เพราะถือเป็นการสนับสนุนความเชื่อ “งมงาย” แต่สินค้าเหล่านี้ก็มีการซื้อขายกันอย่างเปิดเผย เพราะถือว่าเมื่อรัฐเก็บภาษีสินค้าประเภทนี้ชาวบ้านก็มีสิทธิ์ในการผลิตและขาย ซึ่งศาลเจ้า “บ่าจั่วคอก” เป็นสถานที่ที่อุกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจากสื่อมวลชนว่าก่อให้เกิด “ความลึนเปลือง” (läng phi) จากการเผาเครื่องเช่นกระจาดเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม สำหรับชาวบ้านแล้วสินค้าเหล่านี้คือแหล่งรายได้ที่สำคัญ และที่สำคัญทางหมู่บ้านไม่อนุญาตให้คนนอกหมู่บ้านเข้ามาประกอบการค้าขายโดยเด็ดขาด

การกล่าวคำ “ขอพร” (khǎn) ของผู้ที่เดินทางมาขอพรถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญหลายคนเชื่อว่าหากกล่าวคำขอพรไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นที่พอใจของ “บ่าจั่วคอก” ก็จะได้โชคลาภตามที่ตนเองปรารถนา โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีความชำนาญและเพิ่งเริ่มต้นเดินทางมาขอพร ดังนั้นจึงเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้หญิงสูงอายุที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการศาลเจ้าให้ดูแลความเรียบร้อยบริเวณหิ้งบูชา เสนอตัวในการให้บริการกล่าวคำขอพรหรือคำบนบาน (khǎn thuê) ดังกล่าว แม้คำตอบแทนที่ได้รับแต่ละครั้งอยู่ที่ 10,000- 20,000 ด่ง (ราว 15-30 บาท) หลายคนอาจจะมองว่าไม่ได้มากมายเท่าไรนัก แต่หากพิจารณาจากจำนวนของผู้ที่เดินทางไปขอพร “บ่าจั่วคอก” ในแต่ละวันกว่าหลายพันคนนั้น คงมีคนจำนวนไม่น้อยที่ใช้บริการดังกล่าว ดังนั้นผู้ให้บริการน่าจะได้รับเงินคำตอบแทนไม่น้อยในแต่ละวัน

นอกจากนี้ ศาลเจ้า “บ่าจ้วค้อ” ยังมีรายได้มาจากเงินบริจาคหรือเงินทำบุญ (tiền công đức) จากผู้ที่เดินทางมาขอพร สำหรับเงินบริจาคทางศาลเจ้ามีการตั้งโต๊ะรับบริจาคไว้ โดยมีเจ้าหน้าที่คอยจดบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ทั้งชื่อ นามสกุล ที่อยู่ และจำนวนเงิน ในใบทำบุญ (giấy công đức) พร้อมกับมอบให้กับผู้บริจาคด้วยซึ่งใบทำบุญดังกล่าวผู้บริจาคจะนำกลับไปวางบูชาไว้ที่หิ้งบูชาบรรพบุรุษประจำบ้านตนเอง ถือเป็นสิริมงคลอย่างหนึ่งด้วย ส่วนเงินทำบุญทางศาลเจ้ามีการวางกล่องทำบุญ (hòm công đức) ไว้ตามหิ้งบูชาต่าง ๆ และการที่ทางศาลเจ้าได้สร้างหอบูชาโฮ่วจีมีง (nhà tuồng niêm Hồ Chí Minh) ขึ้นก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ได้รับเงินจากกล่องทำบุญเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งเงินที่ได้เหล่านี้ส่วนหนึ่งจะนำมาใช้ในการดูแลรักษาศาลเจ้าและมีการนำไปพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การพัฒนาถนนหนทางและระบบชลประทานเพื่อการเพาะปลูกของคนในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านจากเดิมที่มีฐานะยากจนกลายเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพราะ “บ่าจ้วค้อ” ได้ช่วยนำเงินตราเข้าสู่หมู่บ้านตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา

สรุป

ปรากฏการณ์การบูชา “บ่าจ้วค้อ” สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเวียดนาม โดยเฉพาะเวียดนามเหนืออย่างน้อย 2 ประการคือ (1) การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ จากเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ (kinh tế kế hoạch hóa tập trung) มาสู่เศรษฐกิจแบบตลาด (kinh tế thị trường) ที่เน้นเงินตราเป็นสำคัญ ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในชีวิตของหลายกลุ่มคน โดยเฉพาะกลุ่มคนในเมือง ซึ่งมีทั้งกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า ข้าราชการชั้นผู้น้อย จึงพากันเดินทางไปพึ่งพา “บ่าจ้วค้อ” เพื่อขอให้ช่วยให้ตนเองมีเงินทองเพิ่มพูนขึ้น ในขณะเดียวกัน ความนิยมดังกล่าวยังช่วยยกฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในหมู่บ้านให้ดีขึ้นด้วย (2) การเปลี่ยนแปลงทางศาสนา ความเชื่อในเวียดนาม เดิมที่กิจกรรมการบูชาเทพเจ้าตามศาลเจ้าต่าง ๆ ถือเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะรัฐมองว่าเป็นสิ่งมงายไร้เหตุผล (mê tín dị đoan) อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่เวียดนามเปิดประเทศ รัฐได้เปลี่ยนทัศนคติใหม่โดยมองว่าเป็นการปฏิบัติตามความเชื่อพื้นบ้าน (tín ngưỡng dân gian) ทำให้ประชาชนสามารถกลับมาปฏิบัติได้อย่างเปิดเผยอีกครั้ง

เอกสารอ้างอิง

- Hoang Quan-Duy Minh. (2023). People excitedly celebrate the “borrowing-returning” ceremony at Ba Chua Kho temple. Retrieved from <https://kinhtedothi.vn/no-nuc-hanh-le-vay-tra-tai-den-ba-chua-kho.html>, on July 7, 2023.
- Ngo Duc Thinh. (2004). Belief in Ba Chua Kho and the transformation of Vietnamese society. In: Ngo Duc Thinh (ed) *Mother Goddesses and Shamanic forms among ethnic groups in Vietnam and Asia* (pp. 148-157). Hanoi: Social Sciences Publishing House.
- People's Committee of Vu Ninh ward (2019). Historical relic of Vu Ninh ward. Retrieved from <https://www.bacninh.gov.vn/web/phuongvuninh/di-tich-lich-su>, on July 7, 2023.
- Silapakit Teekantikun. (2014). “Enough to Eat, Warm Clothing to Wear”: Daily Economic Struggles of the Vietnamese People in the “Subsidy Period”. *Journal of Mekong Societies*, 10, 97-121.
- Tran Dinh Luyen. (2004). The phenomenon of Ba Chua Kho and the belief in Mother Goddess worship in Bac Ninh. In: Ngo Duc Thinh (ed) *Mother Goddesses and Shamanic forms among ethnic groups in Vietnam and Asia* (pp. 159-169). Hanoi: Social Sciences Publishing House.
- Vipas Prachyaporn. (2015). socialism/postsocialism: a review of conceptual framework and comparative ethnography. *Journal of Sociology and Anthropology*, 34, 31-67.